

**הבדלים הקשורים לגיל באינטליגנציה, מהירות עיבוד וזיכרון בקרב
מבוגרים ומזדקנים בעלי מוגבלות שכלית בהשוואה למבוגרים בעלי
התפתחות טיפוסית: נתיב מואץ או מקביל**

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

מאת:

מורן צמח

בית-הספר לחינוך

הוגש לסנאט של אוניברסיטת בר-אילן

תשרי, תשע"ה

רמת גן

תקציר

המחקר הנוכחי נערך על מנת לבחון קיומם של הבדלים הקשורים לגיל באינטליגנציה, מהירות עיבוד וזיכרון של בעלי מוגבלות שכלית ללא אטיולוגיה ספציפית (NS-ID – Non Syndromic Intellectual Disability) בהשוואה למבוגרים בעלי התפתחות טיפוסית (TD – Typical Development). ייחודו היה בבחינה שיטתית ומקיפה של הנושא במגוון נרחב של משתנים וטווח גילאים באוכלוסייה בעלת NS-ID. בבסיס המחקר ניצבו שתי מטרות. מטרה ראשונה הייתה, בחינת ההבדלים הקשורים לגיל (יציבות או ירידה) לרוחב ארבע קבוצות גיל (30-39; 40-49; 50-59; 60-69) בקרב ממשותפים בעלי NS-ID ו-TD. מטרה שנייה הייתה, בחינת הנתב בו הבדלים אלו מתרחשים אצל מבוגרים בעלי NS-ID בהשוואה לקבוצת ההתייחסות הטיפוסית (נתב מואץ או נתב מקביל). המטרות נבחנו באינטליגנציה קריסטלית ופלואידית, מהירות עיבוד, זיכרון עבודה וזיכרון אפיזודי. בכל אחד מהתחומים נשאלו שתי שאלות מרכזיות. האם ישנם הבדלים בין עשורי הגיל והאם הפער הבסיסי ביכולת הקוגניטיבית של מבוגרים בעלי NS-ID לעומת מבוגרים בעלי TD גדל או נותר ללא שינוי במהלך ההזדקנות. תיאוריית הרזרבות הקוגניטיביות (CRT – Cognitive Reserve Theory) (Katzman, 1993; Satz, 1993) שמשה לביסוס הנחת הנתב המואץ. ההנחה הייתה כי אצל מבוגרים בעלי NS-ID תתרחש ירידה קוגניטיבית גבוהה מזו של בעלי התפתחות טיפוסית, עקב רמה נמוכה של רזרבות קוגניטיביות. זו תתבטא בעלייה בפער הקוגניטיבי הבסיסי בהשוואה למבוגרים בעלי TD במהלך ההזדקנות. מאידך, לפי הנתב המקביל יוחסו גורמי שימור אף לאוכלוסייה בעלת ID. לפיכך, הונח כי ההבדלים התפקודיים יתרחשו בדומה לבעלי התפתחות טיפוסית ללא שינוי בפער הקוגניטיבי הבסיסי בין שתי הקבוצות. לבחינת שאלות המחקר בתחומים השונים, נעשה שימוש בסדרה של תתי מבחנים מתוך סוללת המבחנים של וקסלר (Wechsler, 1997a; Wechsler, 1997b) ומבחן ריי ללמידה מילולית (Vakil & Blachstein, 1993, 1997). במחקר השתתפו 100 מבוגרים בעלי NS-ID ו-83 מבוגרים בעלי TD, אשר נדגמו בארבע קבוצות גיל (30-39; 40-49; 50-59; 60-69). המשתתפים נבחנו באופן אינדיבידואלי, על ידי עורכת המחקר. השתתפותם של מבוגרים בעלי NS-ID לוותה

באישורים הנדרשים מהאגף לטיפול באדם המוגבל בשכלו, המשרד לשירותים חברתיים ומהאפטרופוס החוקי של כל משתתף.

ממצאי המחקר היו מעורבים ולכן השערותיו אוששו באופן חלקי עד מלא. בשתי הקבוצות נמצאה ירידה הקשורה לגיל באינטליגנציה פלואידית, מהירות עיבוד וזיכרון עבודה באופנות מילולית. יציבות נמצאה באינטליגנציה קריסטלית, הלוח החזותי-מרחבי של זיכרון העבודה, סך למידה מילולית ואפקט השהייה של זיכרון אפיזודי. לצד הנתיב המקביל, לפיו נשלל שוני איכותי בהשוואה ל-TD, נמצא דפוס חדש ובלתי משוער שכונה נתיב מואט. הוא הדגים שוני איכותי בתפקוד של בעלי NS-ID לעומת בעלי TD. הסבר אחד לקיומו, יוחס לרמת התפקוד הבסיסית של המשתתפים בעלי NS-ID בכלי המדידה, שאף כללה אפקט רצפה. הסבר שני כונה, על פי התיאוריה החדשנית של ליפשיץ-והב, פיצוי מאוחר (Lifshitz-Vahav, in press). מסקנת המחקר העיקרית הייתה כי מול רזרבות קוגניטיביות נמוכות ייתכנו תהליכים נוספים שמסתכמים יחד בהאטה של ההזדקנות הקוגניטיבית בבעלי מוגבלות שכלית.

למחקר השלכות במספר תחומים. מבחינה תיאורטית, נוסף נדבך ידע חשוב לספרות אודות פרופילים תפקודיים במגוון תחומים עבור תת הקבוצה הגדולה ביותר באוכלוסייה ID. מבחינה דיאגנוסטית, הממצאים המעורבים העלו צורך אובייקטיבי בפיתוח כלי מדידה רגישים למאפייני האוכלוסייה. מבחינה קלינית, הממצאים עשויים לשרת אנשי מקצוע בתכנון והתאמה של אסטרטגיות ותמיכות סביבתיות לצרכי האוכלוסייה המבוגרת והמזדקנת בעלת ID. מבחינה יישומית, להבנת התהליכים המתרחשים בתחומים הנחקרים יש תרומה לסינוור עצמי ושמירה על איכות החיים של החניכים המזדקנים והוריהם.